

E. MEŠKAUSKAS

METODOLOGINĖ FILOSOFIJOS PASKIRTIS

Filosofijos paskirties klausimas gali būti racionaliai sprendžiamas tik susiejant jį su filosofijos objekto problema. Neatsakius į klausimą, kas yra filosofija, kaip ir kokias problemas ji sprendžia, nėra prasmės kalbėti apie jos specifinę paskirtį. Filosofijos paskirties klausimas tėra vienas jos objekto problemos aspektų.

Objekto problemiškas įeina į filosofijos istorinę specifiką. Susiformavusi senovėje kaip universalus mokslas, mokslo diferenciacijos raidoje ji turėjo siaurinti savo objekto apimtį bei modifikuoti problematiką. Šį procesą komplikavo filosofijos suskilimas į skirtingas kryptis bei sroves, besiskiriančias ne tik savo teorijų turiniu, bet dažnai ir jos objekto samprata. Šiuo atžvilgiu panaši padėtis yra ir šiandien. Šiuolaikinės filosofijos objekto klausimu nėra vieningos nuomonės net tos pačios marksistinės krypties filosofinėje literatūroje.

Klausimas, kokios problemos priklauso filosofijai ir kokios — specialiesiems mokslams, iš dalies yra konvencinio pobūdžio. Dėl to diskusija filosofijos paskirties klausimu lengvai gali pavirsti neproduktyviu terminologiniu ginču.

Diskusijų produktyvumas gali nukentėti ir tuo atveju, kai filosofijos paskirties klausimas keliamas kurios nors filosofinės srovės teorinių pozicijų gynimo aspektu ir tuo būdu diskusijų objektas nejučiomis perkeliamas į kitą plotmę. Produktyvioms diskusijoms tarp skirtingų filosofinių pažiūrų žmonių surastina tokia ginčo platforma, kuri leistų koncentruoti tas diskusijas kaip tik į filosofijos paskirties klausimą, abstrahuojantis nuo nuomonių skirtumų kitais klausimais. Ši platforma turi tikti visai filosofijos istorijai, visai jos teorijų įvairovei. Dėl to reikia išsiaiškinti, kuo pasireiškia filosofinių teorijų išliekamoji vertė, vadinasi, surasti visas tas teorijas integruojantį jų turinio aspektą.

Surasti tokią visiems priimtina ginčo platformą nėra lengva. Pati tokios platformos galimybė bus atmetama tų, kurie hermetizuoja savo teorinę poziciją ir gali diskutuoti tik visu frontu. Produktyvios diskusijos filosofijos paskirties klausimu galimos tik tarp tų, kurie iš anksto priima filosofijos teorinio turinio nebaigtumo bei probleminio atvirumo nuostatą, t. y. kurie pripažįsta filosofijos kūrybinį pobūdį.

Filosofinių teorijų turinys gali būti analizuojamas dviem skirtingais aspektais. Pirma, jį galima analizuoti keliamų problemų sprendimo aspektu, aiškinant jo srovinę specifiką. Antra, jį galima analizuoti filosofinės problematikos kėlimo būdo arba metodologiniu aspektu. Šiuo atveju aiškinama nagrinėjamos srovės vieta filosofijos istorijoje, jos santykis su kitomis srovėmis filosofinės problematikos rutuliojimo srityje. Kaip tik šiuo, istorinės raidos požiūriu ir išryškėja filosofijos metodologinė paskirtis.

Metodologinę filosofijos paskirtį ypač ryškiai pavaizduoja senovės graikų filosofija, sukūrusi metodologines prielaidas visai tolesnei filosofijos ir apskritai mokslo raidai. Kiekviena iš daugybės konkuruojančių srovių įnešė savitą indėlį į nuostabų antikos filosofijos lobyną. Tą lobyną sudaro ne šiandien jau nebeaktualiūs konkretūs tikrovės aiškinimai, o juose slypinčios vaisingos metodologinės idėjos, įvairiais aspektais tebeplėtojamos iki šiol. Tai krinta į akis, analizuojant bet kurią graikų filosofinę srovę. Pavyzdžiui, Elėjos mokyklos filosofų sukurtas būties modelis tiesiogine prasme jau nebeturi pažintinės vertės. Tačiau metodologinė to modelio kūrimo pozicija leidžia traktuoti Elėjos mokyklą kaip nepaprastai reikšmingą filosofijos istorijos reiškinį. Metodologinė idėja, kad tikrovės pažinimui nepakanka tiesioginio rėmimosi jos reiškinį jusliniu vaizdu, o reikia kurti loginei kontrolei prieinamus jos teorinius modelius, buvo labai svarbi paties filosofinio mąstymo formavimuisi bei jo tolesnei raidai. Kitas pavyzdys — atomistinė sielos teorija, primityvi savo konkrečiu turiniu ir labai reikšminga savo metodologija, reikalaujančia sieti žmogaus mąstymo galią su jo organizmo struktūros ypatybėmis. Tą patį galima pasakyti ir apie kitų senovės graikų filosofinių srovių konkrečių aiškinimų santykį su juose slypinčiomis metodologinėmis idėjomis. Taikant metodologinį vertinimo kriterijų, ir tie primityvūs tikrovės aiškinimai pasirodo esą reikšmingi filosofinio mąstymo raidos veiksniai.

Naujųjų amžių filosofijos raida dar labiau išryškino jos metodologinę paskirtį. Kai kurios filosofinės srovės jau tiesiogiai iškėlė metodologinio pobūdžio tikslus. Daugelio teorijų išliekamąją vertę sąlygoja kaip tik slypinčios jose metodologinės idėjos, dažnai net pačių jų autorių reikiamai neįvertintos. Šiuo atžvilgiu yra įdomus G. Leibnico monadologijos pavyzdys. Pati monadų teorija šiandien jau nebeaktuali. Tačiau joje glūdinti metodologinė idėja, kad tikrovės objektų struktūrinių elementų ypatybėms išaiškinti jų mechaninių parametrų žinojimo toli gražu neužtenka, atskleidžia tokią perspektyvą naujiems tyrimams, kad net ieškojimas galutinių sprendimų darosi beprasmiškas.

Filosofijos istorija ir metodologiniu atžvilgiu neturi tolygaus ir tiesiaeigio judėjimo pobūdžio. Vienokiu ar kitokiu atžvilgiu vaisingos metodologinės idėjos čia dažnai pajungiamos skelbiamų doktrinų poreikiams ir dėl to tampa nelengvai išlukštenamos. Be to, jos neretai yra lydimos iš esmės jas nuvertinančių interpretacijų. Tikroji tų idėjų ver-

tė dažniausiai tik retrospektyviai tėra išaiškinama. Nepaprastai reikšminga I. Kanto idėja, reikalaujanti nagrinėti tikrovės pažinimo procesą jos teorinio sužmoginimo aspektu, jo paties buvo susilpninta tos idėjos aprioristine interpretacija. I. Kantas dar neižvelgė žmonių visuomenės santykio su gamta specifikos gnoseologinės reikšmės. Doktrinų įvairovė šiuolaikinėje filosofijoje sąlygoja jos keliamų metodologinių idėjų fragmentiškumą ir jų vienašališką taikymą teoriniuose samprotavimuose. Pavyzdžiui, loginio empirizmo atstovai atkreipė dėmesį į būtinumą tyrinėti mokslo teorijų loginės struktūros ypatybes ir pasiekė šioje srityje neblogų rezultatų. Tačiau, ieškodami jose teorinių aiškinimų moksliskumo kriterijų, jie išspraudė mokslo metodologijos problematiką į siauras konvencionalistinio mokslo turinio traktavimo ribas. Įvairios egzistencialistinės srovės, akcentuodamos negalimybę moksliskai spręsti žmogaus individualaus egzistavimo peripetijose kylančias problemas, drauge paneigia ir galimybę moksliskai aiškinti visuomeninių žmonių santykių raidos objektyvias prielaidas. Daugelio kitų šiuolaikinių filosofinių doktrinų pagrindimo poreikiai didesniu ar mažesniu mastu užgožia jų pačių skelbiamų, šiaip jau racionalių metodologinių idėjų taikomąją vertę. Dėl to darosi reikalinga visapusiška filosofinės metodologijos teorija, integruojanti visas atskiras įvairiais aspektais keltas ir keliamas metodologines idėjas ir laisva nuo bet kokių išankstinių doktrininių varžtų. Kitaip sakant, reikia priimti marksizmo požiūrį, tiesiogiai siejantį tokios teorijos plėtojimą su šiuolaikinės filosofijos objektu.